

Dr. sc. Davorin Peterlin

**CRKVA U SVIJETU:
KESTONSKI INSTITUT ZA PROUČAVANJE RELIGIJE I
KOMUNIZMA**

Crkva svoje poslanje u svijetu u nekim povijesnim razdobljima i na nekim prostorima proživljava teže nego u drugima. Jedno takvo razdoblje bilo je vladavina komunističke ideologije i političke moći u takozvanoj Istočnoj Europi. Premda se komunistički sustav u različitim državama utjelovio u različitim oblicima, zajednička mu je crta svugdje bila neprijateljski odnos prema vjeri i napor da svoju represivnu politiku sakrije od šire međunarodne zajednice.

Premda je komunizam u ovom dijelu svijeta ukinut prije petnaest godina, još uvijek postoji potreba za dokumentiranjem odnosa komunizma prema vjeri kao i za rasvjetljavanjem pojedinačnih slučajeva. Ovaj će tekst predstaviti ustanovu koja je u prošlosti odigrala značajnu ulogu u raskrinkavanju odnosa komunističkih vlasti prema vjernicima, prvenstveno kršćanske vjere, a koja danas pohranjuje građu korisnu za znanstveno istraživanje kršćanstva pod komunizmom.

“Centar za proučavanje religije i komunizma” (Centre for the Study of Religion and Communism) osnovan je 1969. g. Kasnije je naziv promijenjen u “Keston College” kad se ustanova preselila u zgradu bivše osnovne škole u mjestu Keston južno od Londona. Naziv je ponovno promijenjen 1991. g. kad se Keston preselio u Oxford i otada nosi naziv “Keston Institute.”

Osnivač je Kestona svećenik Anglikanske crkve Michael Bourdeaux koji je tijekom posjeta Sovjetskom Savezu 1964. g. doživio susret koji mu je promijenio život. Tada je bio mlad student ruskog jezika, jedan od prvih koji je dobio priliku studirati ruski u Sovjetskom Savezu. Dok se jednoga dana šetao po Moskvi, u jednoj su ga moskovskoj ulici zaustavile dvije Ukrajinke i ispričale mu o progonima kršćana od strane sovjetskih vlasti. Naposljetku su ga zamolile da na Zapadu bude “glas onih koji nemaju glasa,” to jest vjernika koji u Sovjetskom Savezu trpe progonstvo. Ovaj je istiniti događaj,

premda zvuči apokrifno, postao programatska ishodišna točka Kestona.

Keston je u narednih dvadesetak godina, do Perestrojke i pada komunizma, prikupljao podatke o nedaćama kršćanskih i drugih vjernika u Sovjetskom Savezu i drugim zemljama Istočne Europe: uhođenju, informativnim razgovorima i drugim oblicima pritiska, uhićenjima, mučenjima, dugogodišnjim ili životnim zatvorskim kaznama. Osamdesetih godina Keston je upošljavao dvadesetak stručnjaka, lingvisti, političkih analitičara i stručnjaka za vjerska pitanja koji su obrađivali prikupljenu građu.

Postoje dokumentirani dokazi da su KGB i druge obavještajne službe komunističkih zemalja (primjerice sovjetski KGB istočnonjemački Stasi) znale za djelatnost Kestona. Keston se tako nalazi na KGB-ovu popisu dvadeset po Sovjetski Savez najopasnijih međunarodnih ustanova. Keston nije dolazio u sukob samo s komunističkim vlastima i publikacijama. Bourdeaux se, pa tako i Keston, sučelio i s ustanovama poput Svjetskog Saveza Crkava (World Council of Churches - WCC). Naime, WCC je u razdoblju hladnoga rata razvijao veze s vodećim kršćanima komunističkih zemalja od kojih su mnogi svoj položaj zahvaljivali suradnji s komunističkim vlastima koje su u stanovitoj mjeri podupirale takve veze s WCC-om radi stvaranja privida dobrohotnosti komunističkih vlasti prema religiji. Bourdeaux je tvrdio da WCC daje nepotrebne ustupke komunističkim vlastima te da nekritički prihvaća pogrješne i uljepšane podatke o stanju kršćanskih vjernika u komunističkim zemljama.

Keston je prikupljenu i obrađenu građu od 1973. godine objavljivao u obliku kraćih vijesti u svom popularnom časopisu *Granica (Frontier)*, a i putem časopisa "Kršćanstvo u komunističkim zemljama" (*Christianity in Communist Lands*), koji je kasnije preimenovan u "Religija, država i društvo" (*Religion, State and Society*). Premda nikad nije dobivao dotacije ni od koje britanske državne službe, kestoni su stručnjaci ponekad služili kao savjetnici u pitanjima odnosa komunističkih vlasti prema vjeri.

Osim časopisa, Keston je objavio i niz knjiga koje se bave položajem religije i vjernika pod komunizmom. Popis svih kestoni

izdanja objavljen je u prilogu članka. Osim knjiga, stručnjaci uposleni u Kestonu objavili su tisuće popularnih i stručnih članaka u svojim i drugim međunarodnim izdanjima. Ti su tekstovi sadržavali provjerene, vjerodostojne i često nepoznate ili nepriznate činjenice, te su predstavljali značajan doprinos spoznaji o odnosu komunističkih vlasti prema vjeri. Trenutno je pri završetku najnoviji (i vjerojatno posljednji) niz od sedam tomova koji opisuje religijsku sliku Ruske Federacije danas. Projekt traje već desetak godina, a skupinu ruskih sociologa religije predvodi istaknuti član Ruske akademije znanosti i umjetnosti. Enciklopedija je zasad dostupna samo na ruskom jeziku, premda se razmatra njezin prijevod (uz preradu) na engleski.

Nakon pada komunizma Keston je bio prisiljen promisliti svoje postojanje i zadaću. Tako je svoje zanimanje proširio proučavanjem društava nastalih nakon raspada komunističkih državnih struktura i ideologija. Preposljednji direktor Kestona Lawrence Uzzell, novinar i gorljivi zastupnik borbe za vjerske slobode, podupirao je i razvijao raspačavanje vijesti o kršenjima vjerskih sloboda u postkomunističkim zemljama posredstvom elektroničke pošte Keston News Service (KNS). Početkom 2003. god. Uzzell je dao ostavku kao i cjelokupna ekipa okupljena oko KNS-a. Ova je služba nastavila s radom pod nazivom "Forum 18" (prema članku 18. Međunarodne povelje o ljudskim pravima) i neovisno o Kestonu.

Keston je posljednje tri godine, od 2003. do 2006., pokušao ojačati veze s oksfordskim sveučilištem i nametnuti se kao istraživački institut koji doprinosi cjelokupnoj akademskoj ponudi Sveučilišta u Oxfordu. Novi (i posljednji) direktor Kestona dr. Davorin Peterlin, bio je uposlen i kao znanstveni radnik na jednom od oksfordskih koledža. Program rada Kestona u ovom je razdoblju uključivao niz javnih predavanja na teme iz područja koje je Keston proučavao, primjerice: "Tolstoj i Pravoslavna crkva," "Kina: od religije do vjere," "Fenomen "samizdat" publikacija," "Pravni položaj vjerskih zajednica u Rusiji," "Vjerske slobode u Bugarskoj 1989.-2004.," "Crkva u novoj Europi," "Početci kršćanske evanđeoske misije u Albaniji," "Dijalog pravoslavlja i protestantizma u postkomunističkoj Makedoniji." Predavači su bili namještenici Kestona i gostujući govornici.

Keston je u ovom razdoblju dao dvanaestak jednomjesečnih stipendija studentima, znanstvenicima i novinarima iz bivših komunističkih zemalja koji su u okviru svojih istraživanja i pisanja koristili kestonsku knjižnicu i arhiv. Osim postkomunističkih zemalja bivšega Sovjetskoga Saveza i Istočne Europe Keston je posebnu pozornost posvećivao Kini i Sjevernoj Koreji. Jedan je tematski broj časopisa *Frontier* bio posvećen religiji u Sjevernoj Koreji, a u pripremi je bio i znanstveni projekt koji je trebao detaljnije obraditi fenomen religije u Sjevernoj Koreji.

Tijekom 2006. upravno je vijeće Kestona zbog novčanih poteškoća dokinulo gotovo sve projekte i otpustilo sve namještenike osim knjižničara/arhivista. Časopis "Religija, država i društvo," jedinstveni međunarodni stručni časopis koji se bavi fenomenom religije pod komunizmom i u poslijekomunističkim zemljama, nastavit će izlaziti uz potporu drugog izdavača. U tijeku je i potraga za ustanovom koja će trajno udomiti kestonski arhiv i specijalizarnu knjižnicu koja sadrži desetak tisuća knjiga. Elektronska katalogizacija počela je 2005. i dosad je katalogizirano više od polovice knjiga. Postoji i popis periodike koja obuhvaća velik broj rijetkih časopisa iz razdoblja komunizma na raznim jezicima, često tiskanih tajno i u malom broju. Zbirka sadrži mnoštvo podataka o životnim uvjetima u logorima i zatvorima, stenografskih bilježaka o suđenjima te stotine protestnih pisama, novinskih isječaka, stenograma sudskih procesa, tisuće stranica fotokopiranih dokumenata KGB-a, osobnih pisama i fotografija i dr. U Kestonu je pohranjen i velik broj neslužbenih publikacija, takozvanih *samizdat* dokumenata, kao i druge arhivske građe. Mnogi su dokumenti izvorni i jedini primjerci koji postoje.

Nedvojbeno je da je Keston u protekla tri i pol desetljeća dao značajan doprinos oblikovanju spoznaje o odnosu komunizma prema kršćanstvu. Unatoč trenutnim novčanim poteškoćama kestonska knjižnica i arhiv i dalje predstavljaju svjetski jedinstven izvor dokumentacije za proučavanje položaja kršćanske Crkve pod komunizmom, posebice u zemljama bivšega Sovjetskog Saveza. Nešto je slabije zastupljena građa iz Jugoistočne Europe i bivše Jugoslavije, ali će ozbiljan istraživač ove teme učiniti dobro provjeri li kestonsku

zbirku. Više o povijesti Kestona i njegovoj zbirci može se naći na web stranici www.keston.org.

Dodatak: Sva izdanja kestonskih autora

Michael Bourdeaux, *Opium of the People: The Christian Religion in the USSR*. London: Faber and Faber, 1965.

Michael Bourdeaux, *Religious Ferment in Russia: Protestant Opposition to Soviet Religious Policy*. London: Macmillan, 1968.

Michael Bourdeaux, *Religious Minorities in the Soviet Union (1960-70)*. London: Minority Rights Group, 1970.

Michael Bourdeaux, *Patriarch and Prophets: Persecution of the Russian Orthodox Church*. London: Mowbrays, 1970.

Michael Bourdeaux, *Faith on Trial in Russia*. London: Hodder and Stoughton, 1971.

Xenia Howard-Johnston and Michael Bourdeaux, (ur.), *Aida of Leningrad: The Story of Aida Skripnikova*. London: Mowbrays, 1972.

Gerhard Simon, *Church, State and Opposition in the USSR*. London: C. Hurst & Company, 1974.

Georgi Vins, engl. prijevod Jane Ellis, *Three Generations of Suffering*. London: Hodder and Stoughton, 1976.

Michael Bourdeaux i Katharine Murray, *Young Christians in Russia*. London: Marshall Morgan and Scott, 1976.

Jane Ellis (engl. prijevod), *An Early Soviet Saint: The Life of Father Zachariah*. London: Mowbrays, 1976.

Hans Brandenburg, *The Meek and the Mighty: The Emergence of the Evangelical Movement in Russia*. London: Mowbrays, 1976.

Michael Bourdeaux, Hans Hebly i Eugen Voss, ur. *Religious Liberty in the Soviet Union: WCC and USSR, a post-Nairobi documentation*. Keston College, 1976.

Dennis J. Dunn, *The Catholic Church and the Soviet Government, 1939-1949*. Boulder, Colorado: East European Quarterly, 1977.

Marite Sapiets (eng. prijevod). *The Unknown Homeland*. London: Mowbrays, 1978.

Gleb Yakunin i Lev Regelson, *Letters from Moscow: Religion and Human Rights in the USSR*. San Francisco: H.S.Dakin Company, 1978.

Michael Bourdeaux, *Land of Crosses: The struggle for religious freedom in Lithuania, 1939-78*. Chulmleigh: Augustine Publishing Company, 1979.

Jane Ellis, *Georgi Vins and his Family: A record in letters, poems and photographs*. Keston College, 1979.

Dennis J. Dunn, *Detente and Papal-Communist Relations, 1962-1978*. Boulder, Colorado: Westview Press, 1979.

Robert M. Yule, ur., *Religion in Communist Countries: A Bibliography of Books in English*. Wellington: The New Zealand Society for the Study of Religion and Communism, 1979.

Michael Bourdeaux i Michael Rowe, ur., *May One Believe - in Russia? Violations of Religious Liberty in the Soviet Union*. London: Darton, Longman and Todd, 1980.

Jurij Dobczansky (engl. prijevod i ur), Vasyl Romanyuk: *A Voice in the Wilderness*. Wheaton, Illinois: Society for the Study of Religion under Communism, 1980.

Alan Scarfe, ur., Maria Belaeffa, engl. prijevod, *Christian Committee for the Defense of Believers' Rights in the USSR: A Selection of Documents in Translation*. Glendale, California: Door of Hope Press; Orange, California: Society for the Study of Religion under Communism, 1982.

Alexander Tomsy, *Catholic Poland*. Keston College, 1982.

Michael Bourdeaux, *Risen Indeed: Lessons in Faith from the USSR*. London: Darton, Longman and Todd, 1983.

Christian Prisoners in the USSR 1983/4. Keston College, 1983.

Jenny Robertson, *Be Our Voice: The Story of Michael Bourdeaux and Keston College*. London: Darton, Longman and Todd, 1984.

Grazyna Sikorska, *A Martyr for the Truth: Jerzy Popieluszko*. London: Fount, 1985.

Prikupili Philip Walters i Jane Balengarth, *Light through the Curtain: Poland, Czechoslovakia, USSR, Romania - testaments of faith and courage*. Tring: Lion Publishing, 1985.

Lorna Bourdeaux, *Valeri Barinov: The Trumpet Cal*. Basingstoke: Marshalls, 1985.

Jane Ellis, *The Russian Orthodox Church: A Contemporary History*. Beckenham: Croom Helm, 1986.

For My Name's Sake: Selections from the writings of Iosyp Terelya. Keston College, 1986.

A Desperate Cry: Alexander Ogorodnikov. Keston College, 1986.

Religious Prisoners in the USSR. Keston College, 1987.

Lorna i Michael Bourdeaux, *Ten Growing Soviet Churches*. MARC Europe, 1987.

Philip Walters, ur. *World Christianity: Eastern Europe*. Eastbourne: Monarch Publications, 1988.

The Prisoner's Lantern: Meditations by a Christian Prisoner in Ethiopia. Keston College, 1988.

Michael Bourdeaux, *Gorbachev Glasnost & the Gospel*. London: Hodder and Stoughton, 1990.

Marite Sapiets, *True Witness: The story of Seventh Day Adventists in the Soviet Union*. Keston College, 1990.

Michael Bourdeaux, *The Role of Religion in the Fall of Soviet Communism*. London: Centre for Policy Studies, 1992.

Michael Bourdeaux, ur. *The Politics of Religion in Russia and the New States of Eurasia*. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1995.

Jane Ellis, *The Russian Orthodox Church: Triumphalism and Defensiveness*. London: Macmillan, 1996.

John Witte Jr. i Michael Bourdeaux, ur. *Proselytism and Orthodoxy: The New War for Souls*. Maryknoll, New York: Orbis Books, 1999.

Kenneth Medhurst, *Faith in Europe*. London: Profile Books, 2004; *Churches Together in England and Ireland*, 2004 (partly sponsored by Keston Institute).

Sergei Filatov (gl. ur.) *An Encyclopaedia of Religious Life in Russia Today*. Sedam tomova. Moscow-Sankt Peterburg: Letnii Sad, 2002-2007.